

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

STUDY OF THE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE

Стаття присвячена дослідженню особливостей розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку. Визначено актуальність досліджуваної проблеми. Окреслено теоретико-методичні засади формування пізнавальної активності в дітей означеного віку. Уточнено сутність поняття «пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку». Підґрунтям окреслення змісту формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку визначено Державний стандарт дошкільної освіти України (2021) та освітню програму для дітей від 2 до 7 років «Дитина» (2020). Відповідно до мети, завдань дослідження, результатів аналізу ряду наукових робіт, змісту освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» Державного стандарту дошкільної освіти України (2021) було визначено структурні компоненти пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний, вольовий) та критерії розвитку їх пізнавальної активності (емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий). Окреслено методи наукового педагогічного дослідження, які було застосовано для виявлення рівня сформованості пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку: бесіда; спостереження за різними видами діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо), зокрема за діяльністю дітей упродовж чергування в куточках природи; діагностичні методики «Екологічна стежина» (графічний диктант), «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії». Відповідно до критеріїв, показників розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку, сформульовано рівні сформованості стану досліджуваної якості. Узагальнено результати констатувального етапу експерименту за емоційно-мотиваційним, когнітивно-діяльнісним та особистісно-вольовим критеріями, які засвідчили незначний відсоток дітей з високим рівнем сформованості пізнавальної активності, що довело необхідність упровадження ефективних педагогічних умов формування означеної якості в дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: пізнавальна активність, діти старшого дошкільного віку, емоційно-мотиваційний критерій, когнітивно-діяль-

нісний критерій, особистісно-вольовий критерій, показники розвитку, рівні розвитку.

The article is devoted to the research of the peculiarities of the development of cognitive activity in children of older preschool age. The relevance of the investigated problem is determined. The theoretical and methodological principles of the formation of cognitive activity in children of a certain age are outlined. The essence of the concept «cognitive activity of children of older preschool age» has been clarified. The State Standard of Preschool Education of Ukraine (2021) and the educational program for children from 2 to 7 years old «Child» (2020) are defined as the basis for outlining the content of the formation of cognitive activity in older preschool children. In accordance with the purpose, tasks of the research, the results of the analysis of a number of scientific works, the content of the educational direction «The child in the natural environment» of the State Standard of Preschool Education of Ukraine (2021), the structural components of the cognitive activity of older preschool children (motivational, cognitive, activity, emotional, personal, volitional) and criteria for the development of their cognitive activity (emotional-motivational, cognitive-active, personal-volitional). The methods of scientific pedagogical research, which were used to identify the level of formation of cognitive activity in children of older preschool age, are outlined: conversation; observation of various types of activities (cognitive, research, work, play, etc.), in particular, the activities of children during shifts in the corners of nature; diagnostic techniques «Ecological path» (graphic dictation), «Ask and guess» (according to P. Torrens), «Tangled lines». According to the criteria, indicators of the development of cognitive activity in children of older preschool age, the levels of formation of the state of the researched quality were characterized. The results of the ascertaining stage of the experiment according to emotional-motivational, cognitive-active and personal-volitional criteria were established, which showed a small percentage of children with a high level of cognitive activity formation, which proved the need for the introduction of effective pedagogical conditions for the formation of the specified quality in older preschool children.

Key words: cognitive activity, children of older preschool age, emotional-motivational criterion, cognitive-activity criterion, personal-volitional criterion, indicators of development, levels of development.

УДК 373.2.015.3:159.937]:004.032.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.44>

Пономаренко Т.О.,

докт. пед. наук,
професор кафедри дошкільної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Кузіна О.Т.,

докт. філос. з галузі знань
01 Освіта/Педагогіка,
методист навчального відділу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Пізнавальна активність – це основа засвоєння дитиною дошкільного віку культурного досвіду людства, її ефективної адаптації до сучасного турбулентного, швидкозмінюваного суспільства, набування соціальної компетентності, конкурентоздатності. Означена якість особистості є обов'язковою умовою формування цілеспрямованості, самостійності, ініціативності, творчості в дітей дошкільного

віку, що сприяє їх всебічному, гармонійному, повному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Результати аналізу ряду наукових досліджень (Т. Дуткевич, Т. Карабаєва, С. Ладивір, Л. Лохвицька, Л. Проколієнко, О. Проскура, Т. Садова, А. Рудакова, В. Суржанська, Г. Стадник, Т. Ткачук, І. Товкач, К. Щербакова) дозволяють констатувати, що динамічне, результативне формування

пізнавальної активності відбувається на етапах раннього та дошкільного дитинства.

Концептуальні ідеї розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного віку окреслено в дослідженнях О. Кононко, В. Котирло, С. Ладивір, Т. Ткачук). Теоретичні положення щодо структури пізнавальної активності розкрито в роботах В. Котирло, С. Ладивір, Т. Ткачук. Особливості пізнавального розвитку дітей шостого року життя вивчали Л. Козак, Н. Іваненко. Особливості застосування ефективних форм, методів формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку досліджувались Л. Артемовою, Г. Беленькою, А. Богущ, К. Волинець, Н. Гавриш, Н. Голотою, Л. Мацко.

Сучасний соціум називають світом масових комунікацій. Різні засоби медіа виконують, окрім інформативної функції, ще й функції навчальну, виховну, розвивальну, просвітницьку. Тож формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку засобами медіа є процесом актуальним та доцільним.

У контексті нашого дослідження важливими є дослідження особливостей соціалізації дітей в умовах сучасного медіасередовища (А. Мудрик, О. Петрунько, Б. Потятиник); змісту та особливостей інформаційно-комунікаційної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (Р. Гуревич, С. Дяченко, С. Іць, О. Чекан); впливу сучасного інформаційного простору на психічний розвиток особистості (О. Хартман). Доведено (Т. Давидченко, І. Кіндрат, М. Машовець, Е. Огар, О. Петрунько, Ю. Семеняко), що впровадження в освітньому процесі закладу дошкільної освіти засобів медіа зумовлює ефективність цілеспрямованої медіаосвіти дітей дошкільного віку й дошкільної освіти в цілому, зокрема формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз вищенаведених досліджень зумовлює можливість констатувати наявність теоретико-методичних основ щодо для вирішення досліджуваної проблеми. Проте проблема формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку засобами медіа в умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти не була предметом цілеспрямованого вивчення, що визначає її актуальність, своєчасність.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На засадах аналізу низки досліджень (Т. Гризик, С. Ладивір, В. Лозова, О. Проскура, Л. Проколієнко, І. Товкач) визначено зміст основного поняття дослідження: «пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку» – це цілісна, інтегративна, складна за змістом якість дітей старшого дошкільного віку,

що актуалізується на основі пізнавальної потреби, зумовлює успішне засвоєння досвіду, накопиченого людством, спрямована на ефективне досягнення цілей пізнавальної діяльності. Окреслено й обґрунтовано її структуру як сукупність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, емоційного, особистісного, вольового компонентів.

З метою вивчення особливостей та рівня розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку проведено констатувальний етап експерименту, завданнями якого було визначено: розробити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку; дослідити стан сформованості пізнавальної активності в дітей означеного віку, визначити рівні її розвитку.

У дослідженні брали участь 264 дитини шостого року життя: із них 133 дитини зазначеного віку в експериментальних групах (ЕГ), 131 дитина – в контрольних групах (КГ). Такий розподіл дітей був зумовлений необхідністю проведення дослідження на достатній вибірці дітей старшого дошкільного віку з метою отримання об'єктивної оцінки ефективності дослідження та вірогідності отриманих результатів експерименту. Залучення до експериментально-педагогічної діяльності дітей та розподіл їх у відповідні групи (експериментальні та контрольні) дозволили з'ясувати особливості формування пізнавальної активності у дітей в умовах закладу дошкільної освіти. Слід відмітити, що матеріально-технічна забезпеченість, особливості освітнього процесу в усіх закладах дошкільної освіти особливих відмінностей не мали.

Вважаємо необхідним зауважити, що підґрунтям окреслення змісту формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку було визначено Державний стандарт дошкільної освіти (ДСДО; 2021) [4] та освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» (2020) [3]. Основним у ДСДО (2021) [4] для визначення змісту експериментально-педагогічної діяльності було обрано освітній напрямок «Дитина в природному довкіллі».

Відповідно до мети, завдань нашого дослідження, результатів аналізу ряду наукових робіт, а також змісту освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) [4] було визначено структурні компоненти пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний, вольовий) та критерії розвитку їх пізнавальної активності (емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий).

При цьому було враховано, що в критеріях розвитку пізнавальної активності необхідно відобразити її змістові, структурні характеристики, певну складність, інтегративність, соціальну зумовленість, відповідність сучасним світовим, європейським, вітчизняним цінностям науки та практики

дошкільної освіти. Саме це ми заклали в основу критеріальної диференціації.

Задля визначення показників розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку, окрім вивчення результатів аналізу ряду досліджень (О. Буздуган [1], Л. Буркова [2], Г. Єгорова [1], Т. Ткачук [5], І. Товкач [6], К. Щербакова [7] та інші), було проаналізовано зміст ДСДО (2021) [4], зокрема освітній напрям «Дитина в природному довкіллі». Показники, запропоновані у змісті цього освітнього напрямку, стали підґрунтям для визначення показників розвитку пізнавальної активності в дітей у площині нашого дослідження.

Тож нами було визначено критеріальні показники становлення пізнавальної активності в контексті досліджуваної проблеми:

– емоційно-мотиваційний критерій із показниками: емоційні прояви у процесі засвоєння досвіду відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) [4] та мотиви засвоєння означеного досвіду (дитина виявляє інтерес до пізнання природи; цікавиться природними об'єктами та явищами; емоційно реагує на процес пізнання природного довкілля; демонструє допитливість у засвоєнні інформації про різні форми життя; позитивно ставиться до ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; виявляє інтерес до діяльності, що забезпечує пізнання природи й формування навичок доцільної поведінки в природному довкіллі; мотивована на цінності сталого розвитку (виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття, ентузіазм у взаємодії з природними довкіллям тощо), на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами, на пізнання їх змістового наповнення, якісних характеристик; виявляє небайдужість до природоохоронної діяльності дорослих, завзяття, ентузіазм у проведенні заходів, спрямованих на підтримку охорони природи тощо);

– когнітивно-діяльнісний критерій із показниками: знання, уміння, навички, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо) в межах освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) [4] (дитина зберігає й покращує природне довкілля, допомагає живим об'єктам природи; у взаємодії з дорослими демонструє вміння самостійно формулювати пізнавальну мету діяльності; складає план, обирає засоби, способи діяльності, що зумовлюють ефективне досягнення визначеної мети; досягає результату діяльності, перевіряє та адекватно оцінює якість її реалізації; мобілізується на подолання труднощів, що виникають у процесі діяльності; продукує оригінальні ідеї, реалізує творчі задуми; покладається на власний досвід, приймає самостійні відповідальні рішення; визнає власні помилки та їх виправляє; здійснює дослідницьку, пошукову діяльність тощо);

– особистісно-вольовий критерій, про який свідчить сформованість основ особистісно-вольових якостей дітей (дитина виявляє основи особистісно-вольових якостей – мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо) у набуванні досвіду відповідно до рекомендацій освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) [4].

На констатувальному етапі експериментально-педагогічної діяльності з метою виявлення рівня сформованості пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку було застосовано такі методи наукового педагогічного дослідження як бесіда, спостереження за різними видами діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо) дітей старшого дошкільного віку, зокрема за діяльністю дітей упродовж чергування в куточках природи; діагностичні методики «Екологічна стежина» (графічний диктант), «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом) та «Переплутані лінії». Зміст методів дослідження визначався нами з опертям на зміст ДСДО (2021) [4], освітніх програм для дітей дошкільного віку, зокрема освітньої програми «Дитина» (2020) [3] та ряду досліджень (О. Буздуган [1], Л. Буркова [2], Г. Єгорова [1], Т. Ткачук [5], І. Товкач [6], К. Щербакова [7]).

Відповідно до критеріїв, показників розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку, а також з урахуванням змісту методів наукового педагогічного дослідження схарактеризовано рівні сформованості стану досліджуваної якості.

У межах емоційно-мотиваційного критерію: високий рівень розвитку пізнавальної активності – дитина яскраво виявляє в різних видах діяльності інтерес до діяльності, цікавість до природних об'єктів та явищ; емоційно реагує на процес пізнання природного довкілля; демонструє допитливість; позитивно ставиться до ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; мотивована на цінності сталого розвитку, на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами; виявляє небайдужість, до природоохоронної діяльності дорослих, завзяття, ентузіазм у проведенні заходів, спрямованих на підтримку охорони природи тощо; середній рівень розвитку пізнавальної активності – дитина не досить яскраво виявляє в різних видах діяльності інтерес до діяльності, цікавість до природних об'єктів та явищ; не досить яскраво емоційно реагує на процес пізнання природного довкілля; не досить яскраво демонструє допитливість; недостатньо позитивно ставиться до ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; недостатньо мотивована на цінності сталого розвитку, на набування досвіду взаємодії; низький рівень розвитку пізнавальної активності – дитина не виявляє інтересу до різних видів діяльності, цікавості до природних

об'єктів та явищ; емоційно не реагує на процес пізнання природного довкілля; не демонструє допитливість; індіферентно або негативно ставиться до ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; не мотивована на цінності сталого розвитку, на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами; виявляє байдужість, до природоохоронної діяльності дорослих, не виявляє зацікавленості, ентузіазму у проведенні заходів, спрямованих на підтримку охорони природи тощо.

У межах когнітивно-діяльнісного критерію: *високий рівень розвитку пізнавальної активності* – дитина на засадах чітких, адекватних, повних знань демонструє сформованість умінь, навичок, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності; виявляє вміння, навички догляду за рослинами й тваринами; самостійно формулює пізнавальну мету, план діяльності, обирає ефективні способи її реалізації; досягає результату, який перевіряє та адекватно оцінює; вміє мобілізуватися на подолання труднощів, що виникають у процесі діяльності; продукує оригінальні ідеї, реалізовує творчі задуми; покладається на власний досвід, приймає самостійні відповідальні рішення; визнає власні помилки та виправляє їх; здійснює дослідницьку, пошукову діяльність тощо; *середній рівень розвитку пізнавальної активності* – дитина на засадах не досить чітких, адекватних, повних знань демонструє недостатню сформованість умінь, навичок, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності; виявляє недостатні вміння, навички догляду за рослинами й тваринами; недостатньо самостійно формулює пізнавальну мету, план діяльності, обирає способи її реалізації; недостатньо володіє вміннями, навичками досягнення результату діяльності, його перевірки, адекватного оцінювання; не завжди може мобілізуватися на подолання труднощів; продукувати оригінальні ідеї, реалізувати творчі задуми; покладається на власний досвід, приймати самостійні відповідальні рішення; визнавати власні помилки та виправляти їх; здійснювати дослідницьку, пошукову діяльність тощо; *низький рівень розвитку пізнавальної активності* – дитина за відсутності чітких, адекватних, повних знань не демонструє вміння, навички, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності; не виявляє

вміння, навички у догляді за рослинами й тваринами; самостійно не формулює пізнавальну мету діяльності; не складає її план, не обирає способи діяльності; не досягає її результату; не вміє перевіряти й адекватно оцінювати якість її реалізації; не може мобілізуватися на подолання труднощів; продукувати оригінальні ідеї, реалізувати творчі задуми; покладається на власний досвід, приймати самостійні відповідальні рішення; визнавати власні помилки та виправляти їх; здійснювати дослідницьку, пошукову діяльність тощо.

У межах особистісно-вольового критерію: *високий рівень розвитку пізнавальної активності* – дитина в набуванні досвіду проявляє такі особистісно-вольові якості як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність; *середній рівень розвитку пізнавальної активності* – дитина в набуванні досвіду відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) недостатньо виявляє в різних видах діяльності (зокрема в догляді за рослинами й тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі особистісно-вольові якості як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо); *низький рівень розвитку пізнавальної активності* – дитина в набуванні досвіду відповідно освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) не виявляє в різних видах діяльності (зокрема в догляді за рослинами й тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі особистісно-вольові якості як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо).

На основі узагальнення представлених показників, зіставлених із загальною кількістю дітей, задіяних в експериментально-педагогічній діяльності, отримуємо результати, які відображені в таблиці 1.

Наведені в таблиці результати дослідження засвідчують: за емоційно-мотиваційним критерієм у 14,3% дітей ЕГ та 16% дітей КГ виявлено

Таблиця 1

Співвідношення рівнів розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку експериментальних і контрольних груп (констатувальний етап експерименту)

Групи дітей шостого року життя	Критерії розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку								
	емоційно-мотиваційний			когнітивно-діяльнісний			особистісно-вольовий		
	Кількість дітей, рівень розвитку пізнавальної активності яких (%)								
	високий	достатній	низький	високий	достатній	низький	високий	достатній	низький
ЕГ	14,3	58,6	27,1	10,5	69,2	20,3	7,6	25,6	66,8
КГ	16,0	65,6	18,4	12,2	70,2	17,6	6,9	21,4	71,7

високий рівень сформованості ПА, у 58,6% дітей ЕГ та 65,6% КГ – достатній рівень розвитку, а в 27,1% дітей ЕГ та 18,4% дітей КГ – низький рівень розвитку. Як видно з таблиці, у межах когнітивно-діяльнісного критерію 10,5% дітей ЕГ та 12,2% дітей КГ продемонстрували високий рівень сформованості пізнавальної активності, 69,2% дітей ЕГ та 70,2% дітей КГ – достатній рівень, а 20,3% дітей ЕГ та 17,6% дітей КГ – низький рівень розвитку. За результатами дослідження розвитку особистісно-вольового компоненту ПА 7,6% дітей ЕГ та 6,9% дітей КГ показали високий рівень її стану, 25,6% дітей ЕГ та 21,4% дітей КГ – достатній рівень, 66,9% дітей ЕГ та 71,7% дітей КГ – низький рівень розвитку.

Висновки. Визначено актуальність та теоретико-методичні засади формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку. Уточнено сутність основного поняття дослідження. Визначено підґрунтя змісту формування пізнавальної активності. Окреслено її структурні компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний, вольовий) та критерії розвитку пізнавальної активності старших дошкільників (емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий). Визначено методи наукового педагогічного дослідження, які було застосовано для виявлення рівня сформованості пізнавальної активності. Схарактеризовано рівні сформованості стану досліджуваної якості. Узагальнено результати констатувального етапу експерименту за емоційно-мотиваційним, когнітивно-діяльнісним та особистісно-вольовим критеріями, які засвідчили незначний відсоток дітей

з високим рівнем сформованості пізнавальної активності, що довело необхідність упровадження ефективних педагогічних умов формування означеної якості в дітей старшого дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буздуган О. А., Єгорова Г. М. Педагогічні умови виховання пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з оточуючою дійсністю. *Дошкільна освіта у вимірі сучасності*: педагогічний альманах. Одеса: Бондаренко М. О., 2019. С. 11–16.
2. Буркова Л. В. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників при вивченні сезонних явищ природи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1994. 24 с.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін.; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
4. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 07.10.2024).
5. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 23 с.
6. Товкач І.Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2017. 260 с.
7. Щербакова І. Розвивати пізнавальну активність дитини. *Дошкільне виховання*. 1990. № 11. С. 8–9.